

Ковальчук Михайло Петрович
Кафедра філології
Коломийського інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

КОМУНІКАТИВНІ ДЕВІАЦІЇ, СПРИЧИНЕНІ ПСИХОЛОГІЧНИМИ ФАКТОРАМИ

Стосунки людей у процесі їх суспільної діяльності завжди викликали особливу зацікавленість з боку психологів, педагогів, філологів, а також фахівців-практиків насамперед з погляду узагальнення досвіду спілкування в тій чи іншій сфері, принципів і правил поведінки людини в процесі спілкування.

Важливого значення у процесі спілкування набуває знання та врахування найбільш типових рис поведінки людей, властивостей їх характеру і моральних якостей. Адже кожна особа володіє індивідуальними рисами і якостями: інтелектуальними, моральними, емоційними, вольовими. Останні формуються під впливом суспільства в цілому, а також у процесі життєдіяльності кожної людини зокрема. Однак поширеним є явище, коли процес взаємин, а відповідно, і спілкування не складається. Це, в свою чергу, зумовлює виникнення комунікативних девіацій – за визначенням Ф. Бацевича, «недосягнення комунікативної мети, відсутності взаєморозуміння між учасниками спілкування» [2, с. 214]. Причини цьому є різні, але одна з найсуттєвіших полягає саме у особливостях і властивості конкретної особистості, яка опинилася в ситуації психологічної ізоляції. Так звані комунікативні невдачі неодноразово ставали об'єктом вивчення в різних аспектах, зокрема в працях з комунікативної лінгвістики [1], патопсихології [3], клінічної психології [4] та ін.

Метою пропонованої розвідки є встановлення й опис різновидів і форм типових комунікативних девіацій між учасниками спілкування, пов'язаних насамперед з психологічними факторами.

Одними з найбільш визначальних ознак виникнення комунікативних невдач у процесі спілкування є саме ті фактори, які пов'язані з труднощами внутрішнього сприйняття людиною свого співрозмовника (співрозмовників), з неможливістю пристосуватися до умов спілкування. Такі труднощі проявляються по-різному, залежно від конситуації (конкретного випадку спілкування). З-поміж них виділяємо такі різновиди й форми комунікативних девіацій: аутистична поведінка; гіперкомунікабельність; фобічна поведінка у спілкуванні; конформістська поведінка у спілкуванні; псевдологія у спілкуванні.

Аутистична поведінка характеризується складністю чи взагалі неможливістю пристосування до дійсності й вимог повсякденного життя. Людина при цьому замикається в собі, відходить у світ фантазій, мрій, відмовляється від спілкування взагалі, обираючи самотність.

Виділяються первинна і вторинна форми аутистичної поведінки. До первинної належить синдром раннього дитячого аутизму. Його визначають як спотворення психічного розвитку, обумовлену біологічною дефіцитарністю центральної нервової системи дитини. Іншою причиною дитячого аутизму є хронічна психотравматична ситуація, заснована на порушенні зв'язку дитини з матір'ю. Основними ознаками аутизму є:

- самотність, замкнутість;
- труднощі комунікації;
- порушення розвитку мови;
- стереотипність поведінки;
- порушення емоційних зв'язків;
- особливості соціальної взаємодії;
- нерівномірний розвиток інтелектуальних здібностей.

Вторинний аутизм у дорослої людини виникає внаслідок тривалої психологічної травми, часто в структурі посттравматичного стресового розладу. Аутистична поведінка характеризується схильністю людини уникати або максимально обмежити кількість контактів, небажанням спілкуватися, прагненням до самотності. При цьому людина стає емоційна, чутлива, сентиментальна, вразлива (в цьому полягає кардинальна відмінність вторинної аутистичної поведінки від раннього дитячого аутизму). У людини виникає відчуття недоцільності й безглуздості існування, життєва апатія.

Подібну поведінку в дітей вчені описують як психологічний синдром відходу від діяльності у молодших школярів та підлітків. Це проявляється в своєрідному захисному прийомі, коли, наприклад, дитина поринає у світ фантазій через неуспішність у діяльності (насамперед у навчанні), що, в свою чергу, призводить до ще більшого погіршення успішності.

Гіперкомунікабельність у спілкуванні – це підвищена потреба в спілкуванні, бажання взаємодіяти з багатьма комунікативними партнерами протягом максимально можливого часу. Людина «не вміє» перебувати на самоті. Гіпертовариська людина характеризується балакучістю, невмінням слухати, невмінням структурувати й розраховувати час, безтурботністю, безвідповідальністю. Через це в неї виникає конфлікт зі співрозмовниками.

Фобічна поведінка (фобії). Основою фобічних розладів є постійний інтенсивний, необґрунтований страх (фобія) ситуацій, обставин чи об'єктів. Цей страх провокує тривогу і уникнення. Фобічні розлади поділяють на загальні (агорафобія, соціальна фобія) і специфічні.

Фобічна поведінка характеризується вибором стилю взаємодії з навколишнім світом, виходячи з якого-небудь реально обґрунтованого або необґрунтованого, нав'язливого страху. Фобії можуть мати як психологічний, так і психопатологічний характер, супроводжуються несподіваною появою паніки, тривогою, зайвою метушливістю. В якості психологічного захисту від страху людина використовує якісь додаткові

ритуальні дії (нав'язливо мити руки, вважати тощо). Як наслідок впливу фобій виникає проблема наважитись почати процес спілкування.

Конформістська поведінка у спілкуванні – пасивне, пристосовницьке прийняття учасником комунікативного процесу готових стандартів у поведінці, безапеляційне визнання існуючого стану речей, законів, норм, правил, безумовне схилення перед авторитетами, ігнорування унікальності поглядів, інтересів, уподобань естетичних та інших смаків окремих людей. Це схильність пристосовуватися до будь-якого оточення, світогляду, жити суспільними стереотипами, ігнорувати чи не мати власного погляду на ситуацію. При цьому неможливо реалізувати комунікативну мету й досягти результату, оскільки свою позицію людина свідомо ігнорує в процесі спілкування, заздалегідь пристосовуючись до позиції співрозмовника й беззастережно сприймаючи саме його аргументацію.

Псевдологія у спілкуванні – це схильність людини до брехні з метою залучення уваги до себе. Проявляється в різноманітних ситуаціях спілкування, як правило, ще з дитячих років, при позитивному підкріпленні з боку дорослих остаточно утверджується в комунікативній поведінці дитини, і ця негативна риса залишається притаманною людині уже і в зрілому віці. При цьому така людина стикається із комунікативними перешкодами, пов'язаними насамперед з відсутністю довіри з боку співрозмовників, свідомого відкидання інформації як такої, що елементарно не відповідає дійсності. Тому співрозмовник у такому випадку просто відкидає будь-яку інформацію як недостовірну.

Окрім цього, в сучасній науці виділяють такі форми комунікативних девіацій, як ревності, іпохондрія, соціально-стресові розлади, криза ідентичності, дисоціативна поведінка та ін.

В цілому комунікативні девіації безпосередньо пов'язані з такими причинами, як психотравматичні життєві події, труднощі психологічної реабілітації після пережиття негативних емоцій, яскраво виражена надмірна демонстративність чи амбітність людини. Відхилення в сфері спілкування

часто є симптомами інших форм девіантної поведінки, порушень психологічного здоров'я або психічного розвитку. При цьому кожне специфічне явище, пов'язане з виникненням комунікативних девіацій, вимагає додаткового детального спеціалізованого дослідження й індивідуального підходу.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної девіатології / Ф. С. Бацевич. – Львів, 2000. – 236 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. – К., 2004. – 344 с.
3. Зейгарник Б. В. Основы патопсихологии / Б. В. Зеграйник. – М.: Изд. МГУ, 1973. – 347 с.
4. Менделевич В. Д. Клиническая медицинская психология / В. Д. Менделевич. – М.: "МЕДпресс", 1998. – 364 с.
5. Немов Р. С. Психология. Книга 1: Основы общей психологии / Р. С. Немов. – М., Просвещение, 1994. – 436 с.